

YÜKSEK ÖĞRETİMDE ÖNLİSANS VE İŞLETMECİLİK ÖĞRETİMİNDE UYGULANMA BAŞARISI

Döç. Dr. İnal Cem AŞKUN

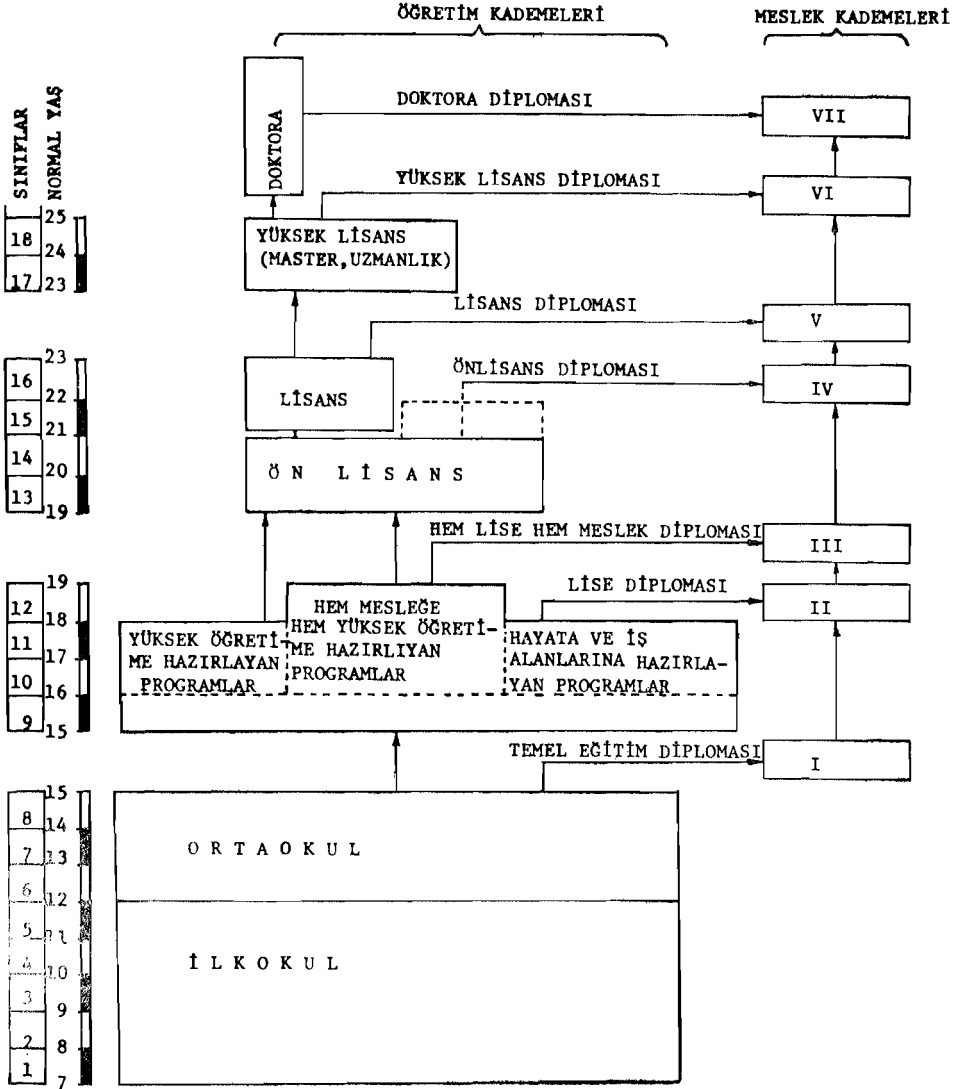
Türkiye’de 1973-1974 öğretim yılının yüksek öğretime getirdiği tartışma alanlarından biri de **önlisans** olmuştur. Önlisans Milli Eğitim Temel Kanununun 37. Maddesi, Üniversiteler Kanununun 53. Maddesinde yüksek öğretimin ilk kademesi olarak belirtilmektedir. Yüksek Öğretim Kurulunun (YÖK) «Önlisans Öğretiminin Düzenlenmesi» konusundaki kararına «Türkiye’de Eğitim Sisteminin Yapısı ve Meslek Kademeleri» adıyla eklenen ŞEKİL-1’deki şemada önlisansın yeri sistem içinde kesinlikle saptanmış bulunmaktadır (1).

Öte yandan söz konusu YÖK kararının 7. Maddesinde önlisansın amaçları şöyle öngörülmektedir :

- «1- Bir yandan öğrencilere orta öğretimdeki yetişmeleri yönünden aralarında mevcut seviye farklarını yüksek öğrenim sırasında telafi etme fırsatını vermek,
- 2- Diğer yandan, orta öğrenimleri sırasında yüksek öğretimin ancak temel öğrenim alanlarına yönelmiş olan öğrencilere, lisans öğreniminin çeşitli dallarından kabiliyetlerine gerçekten uyan birisine tam bir isabetle yönelebilmek imkânı sağlamak,

---

(1) YÖK’ün «Önlisans Öğretiminin Düzenlenmesi» konusundaki kararı 8-9 Şubat 1974’te yapılan toplantıda alınmıştır.

ŞEKİL — 1 : Türkiye'de Eğitim Sisteminin Yapısı ve Meslek Kademeleri

- 3- Yüksek öğrenime girdikleri halde ilk yıllardaki başarı durumları lisans öğrenimi için yeterli bulunmayan veya kısa yoldan hayata atılmak isteyen gençlere, orta öğretim diploması ile lisans diploması arasında geçerli olacak **önlisans** seviyesinde bir ara diploma vermek,
- 4- Yüksek öğretimde daha üst öğretim yolunu ancak belli bir başarıyı gösterenlere açmak suretiyle, ilk yılları çok daha fazla kitlesel olan yüksek öğretimin, ileri yıllarına daha çok bireysel eğitim imkânı yaratmak, böylece çalışmayı teşvik ederek yüksek eğitimin kalitesini yükseltmek».

Söz konusu kararın 8. Maddesi, önlisans kademesi ile ilgili görevleri ve kuruluş tesbitinde şu görüşü getirmektedir :

- 1- Önlisans kademesinin, öğrencileri,
  - a) Lisans dallarından birine yöneltmek ve
  - b) mesleğe yöneltmek gibi ikili bir görevi olması,
- 2- Lisans öğrenimine hazırlayabilmek için önlisans kademesinde, en az bir yıllık bir süre içinde
  - a) dil ve edebiyat
  - b) sosyal ve ekonomik bilimler
  - c) matematik-fizik (teknik)
  - d) tabii bilimler

gibi temel bilim bölümündeki derslerin öğrenimine yer verilmesi; bu bölümlerle derslerinin ayrıca tesbit edilmesi ;bunların «bölümler» halinde veya «ortak dersler ve seçmeli» dersler halinde düzenlenebilmesi; yıl ve sınıf düzeni yerine dönem ve kredi düzeninin uygulanması; yaz dönemi ve akşam kurlarına yer verilmesi; ve lisans öğrenimine ancak, lisans dallarından biri için tesbit edilmiş derslerden belli bir derecenin üstünde başarı gösterenlerin kabul edilmesi; böylece lisans öğrenimi yapmak isteyen gençlerin önlisans kademesinde alabildiğine çalışmağa ve yarışmağa teşvik edilmesi,

- 3- Önlisans kademesinde mesleğe hazırlamak için, her mesleğin özelliğine göre, gerek bu kademede gerekse bu kademeyi takip eden yılda düzenlenecek mesleğe hazırlık programları ile bazı meslek alanlarına önlisans diploması seviyesinde ara insangücü yetiştirilmesi,
- 4- Önlisans öğretiminin, Fakülte ve bölümler içinde değil, doğrudan doğruya Üniversite, Akademi ve Yüksek Okullar içinde merkezi

olarak veya çeşitli bölge ve illerde bunlara bağlı olarak kurulması ve uygulamanın 1974-75 öğretim yılından itibaren, paralel programlarla düzenlenmeğe başlanması gibi esasların gözönünde tutulmasını tavsiye etmiş»

Öte yandan Ege Üniversitesinde önlisans ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada bu öğretim kademesinin amacı şöyle açıklanmaktadır (2) :

- a- Kitlesele öğretim yapıcı,
- b- Yüksek öğretimdeki yığınları absorbe edici,
- c- Standart şartlar ve programlar içinde özellikle ilk sınıfta yürütülen öğretim ile ileri safha için temel olan bilgileri kazandırıcı, bir yandan da ileri lisansa yönlendirici,
- d- Kademenin ikinci sınıfı ile ileri lisansa yönelmeyenlere pratik bir öğretimle kişileri kısa devrede hayata yöneltici, özellikle kalkınmakta olan toplumlar için «ara insangücü» yetiştirmesini sağlayıcı öğretim yapmak,
- e- Böylece hem yüksek öğretime müracaat edenlere, asgari bir ön kademedede imkan sağlamak ve bu ön kademedede kişinin kendi yeteneklerini standart şartlarda ortaya koymasına imkan vermek,
- f- Bu sayede de yüksek öğretime yönelecek yeteneğe ve kişinin kendi kaderini kendisinin tayininde hak tanımak suretiyle fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkeleri içinde bir yüksek öğretim hizmetini gerçekleştirmek,
- g- Bu esas içinde hem insan israfını önlemek, hem de gerekliler için kısa sürede pratik bilgilerle hayata atılmalarını sağlayarak bir an evvel üretici bir etmen olarak büyük bir kütleyi yurt ekonomisine dahil etmek ,

Bu açıklamanın arkasında şu görüş ileri sürülmektedir :

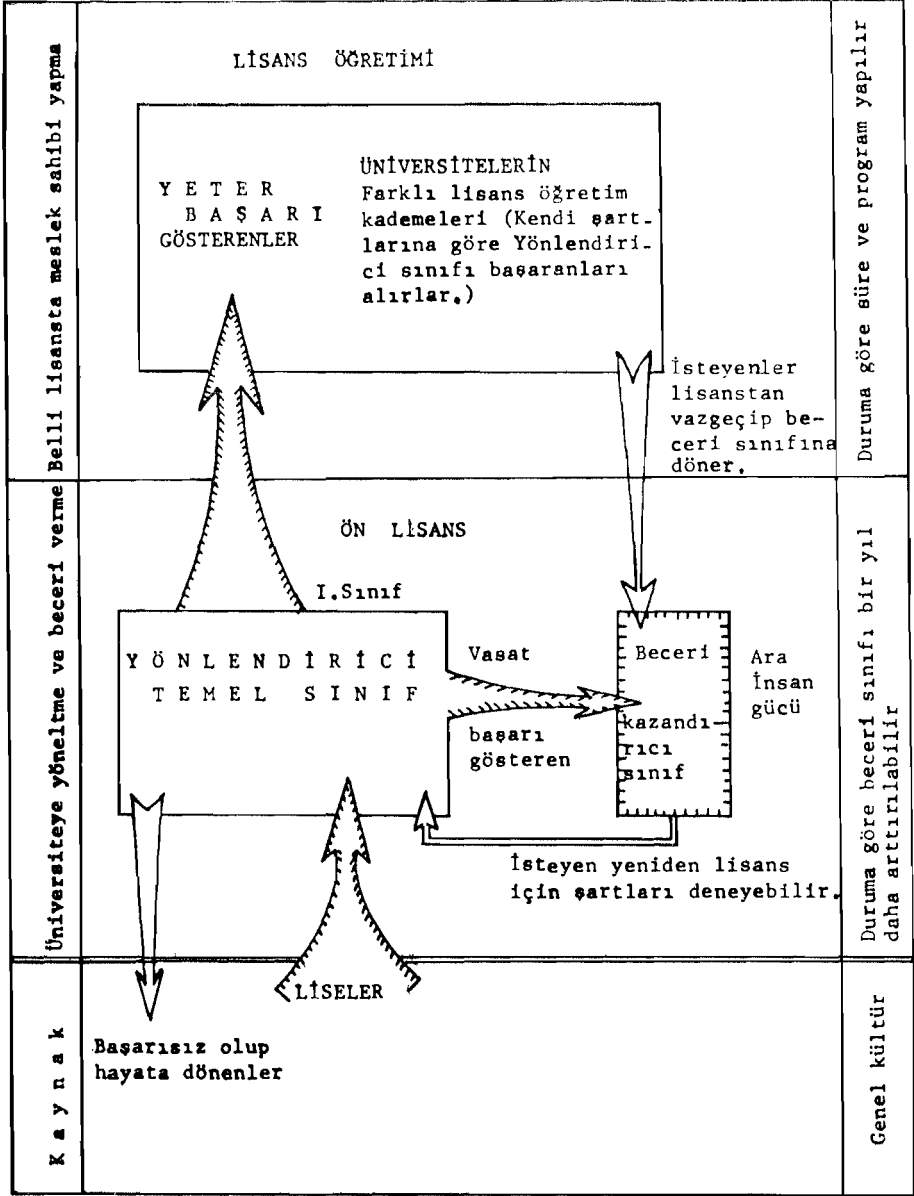
Memleketimizde yüksek öğretim kademelenmesi, ön lisans kademesinin realize edilişi gereğine ait fikirler 10-12 yıldır söylene gelmektedir. Bu arada şunu da söyleyelim ki, Ege Üniversitesi hem bu fikirlerin yapıcısı olarak, hem de uygulayıcısı olma yönünden yurdumuzda öncülük etmiştir. Bu fikir son yılda;

- a- Ön lisans kademesinin temel eğitim kanununda yer alması,
- b- Üçüncü 5 yıllık planda ifadesini bulmuş olması,

---

(2) YUSUF VARDAR, Yüksek Öğretimde Ön Lisans Sorunu, Ege Üniversitesi, Bornova, 1974, s. 3-4.

ÖĞRENCİLERİN LİSE - ÖN LİSANS İLİŞKİ VE GEÇİŞLERİ ŞEMASI

ŞEKİL — 2 : Ege Üniversitesinde Yapılan Bir Çalışma Sonucu İleri Sürülen Önlisans Önerisi

c- Nihayet 1750 sayılı kanunda da amir hüküm haline gelmiş bulunması nedeni ile halen yurt ölçüsünde düşünülür ve planlanması işi ele alınır olmuştur.

Ancak buna rağmen, konu yukarıda belirlenen amaç ve fonksiyonları göze almadan planlandığı ve programlaştığı takdirde, fayda yerine zarar getirebilecek bir hüviyet alabilir. Çünkü yukarıda belirlenen amaç ve fonksiyon hedef olmayınca bir ön lisans, üniversiteye müracaatları emici olmayacak, kısa devrede becerili insanları üretici yapamıyacak, maddi olanaklar ve öğretim gücünden en iyi şekilde yararlanmayı sağlamıyacaktır. Bu halde de, bugün yurdumuzun büyük problemi haline gelen yüksek öğrenime giremeyen öğrenciler sorununa deva olamıyacaktır.»

Görüş sahibi Türkiye’de önlisans sorunu için ŞEKİL-2’deki model önerisini ileri sürmektedir. (3)

Şemadaki modele göre, önlisans kademesi iki yıl olacaktır. İlk yılda temel bilgilerin ortak standart koşullar, programlar ve ders malzemesi ile belli bir düzenleştirmeye içinde kitlesel öğretimi yapılacaktır. İlk yıl sonunda belli başarıyı sağlayarak, belli yetenekleri olduğunu ortaya koyabilen öğrenciler, bu kazanılmış temel bilgiler üzerine öğretim yapacak çeşitli lisans dallarına geçeceklerdir. Ancak başarıları vasat olanlar, önlisansın ikinci sınıfı olan beceri sınıfına alınıp, orada uygulamaya yönelik, pratik bilgilere dayalı öğretim programına alınarak, «ara insan gücü» olarak topluma kazandırılacaktır. Hiçbir başarı sağlamayanlar, daha fazla ümitsizliğe girmeden ve zaman kaybına uğramadan lise düzeyindeki bilgilerle kendi kendilerini eleyip, hayata döneceklerdir (4).

Böylelikle, önlisans için öğrenci kaynağı olan liselerden öğrenciler, kitle halinde önlisansın ilk sınıfına alınarak, standart temel eğitime girecekler, bunlardan bir kısmı ise, önlisansın beceri sınıfına girerek kısa devreden hayata üretici olarak kazandırılacaklardır. Belki çok az sayıda bir öğrenci grubu başarısız olacak ve bunlar, daha fazla zaman kaybetmeden hayata dönüp, erkenden yönlerini çizeceklerdir. (5)

Öte yandan söz konusu görüşte, ayrıntılı durumu ŞEKİL-3’de görülen önlisans kademesi ile ilgili bir çeşitlendirme önerisi yapılarak, Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Hayati Bilimler ve Teknik Bilimler Önlisans programları olmak üzere dört türde ele alınan önlisans kademesi için şu açıklama yapılmaktadır: (6)

(3) A.g.k., s. 9

(4) A.g.k., s. 4-5.

(5) A.g.k.

(6) A.g.k., s. 6-7,10

Lisans Öğretimi	Fakültelerde Fen Bilimlerine dayalı çeşitli Lisans öğretimine kabul edilirler: (Matematik, Fizik, Kimya, Zooloji, Botanik, Jeoloji, Astronomi, vs. Lisansları gibi.)	Fakültelerde sosyal Bilgilere dayalı Lisans öğretimine kabul edilirler: (Hukuk, İktisat, İdari İlimler, Maliye ticaret, vs.)	Fakültelerde, Hayati bilimlerin uygulamalarına dayalı öğretim yapan mesleki Lisans için kabul edilirler : (Tıp, Ziraat, Dış Hekimliği, Eczacılık, Orman, vs.)	Fakültelerde Teknik bilim uygulamalarına dayalı öğretim yapan meslek Lisansı için kabul edilirler : (İnşaat, Elektrik, Makina, Maden, Kimya mühendisliği ve Mimari, vs. gibi)
Ön - Lisans Öğretimi	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">I. ci Yönlendirici sınıf</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">II. ci Beceri sınıfı</div> </div> <p style="text-align: center;">Ara insan gücü (teknolog)</p> <p>(orta okul öğretmeni; Müze, fizik, kimya, bahçe teknisyeni gözlemci, programlayıcı, vs.)</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">I. ci Yönlendirici sınıf</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">II. ci Beceri sınıfı</div> </div> <p style="text-align: center;">Ara insan gücü (teknolog)</p> <p>(Pratik hesap memuru, Zabıt katibi, komisyoncu vs.)</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">I. ci Yönlendirici sınıf</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">II. ci Beceri sınıfı</div> </div> <p style="text-align: center;">Ara insan gücü (teknolog)</p> <p>(Eczacı kalfası, sağlık memuru, Tarım eksperti orman muhafızı, pratik protezci v.s.)</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">I. ci Yönlendirici sınıf</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">II. ci Beceri sınıfı</div> </div> <p style="text-align: center;">Ara insan gücü (teknolog)</p> <p>(Şantiye şefi, sürveyan, makine tamircisi, bakım teknoloğu, v.s.)</p>
Ön-Lisans Tipleri	I Fen Bilimleri Ön - Lisans	II Sosyal Bilimler Ön - Lisans	III Hayat Bilimleri Ön - Lisans	IV Teknik Bilimler Ön - Lisans

ŞEKİL — 3 : Ege Üniversitesinde Yapılan Önlisans Çalışması ile İlgili Ayrıntılı Öneri

«Bizim ülkemizde alışıla gelmiş eğitim kuruluşlarının çeşitliliği ve temel eğitim kanununda orta öğretimde öğrencilerin yönetimi de öngörölmüş yönelim kanallarını düşünerek; bu dört çeşit ünitenin ve her kuruluşun kendi öğretim gücü, plan ihtiyaçları ve diğer olanaklarına göre, bu önlisans tiplerinden bir veya ikisini hatta üçünü kendine bağılı olarak açıp, işletebilir düşüncesindeyiz. Bu çeşitler daha da arttırılabilirler.

Ancak esas olacak husus, bu çeşitler birinci sınıftan sonra **dikey olarak** uygun bir fakültenin **lisans öğretimine yol vermesi**; **yatay olarak** da ikinci sınıfında yine uygun tipte **maharet kazandırıcı** ara insan gücü yetiştirici vasfını koruması olmalıdır.

(ŞEKİL-3)'de gördüğümüz gibi, mesela fen bilimleri ön lisansının yönlendirici sınıftan sonra, fakültelerde fen bilimine dayalı çeşitli lisans öğretimine geçiş yanında, yatay düzende ikinci yılın beceri sınıfında fen bilimlerine dayanan ara insan gücü teknoloğu yetiştirmek planlanmalıdır. Bu durum benzer şema içinde sosyal bilimler, hayati bilimler, teknik bilimler ön lisans çeşitleri içinde aynen uygulanmalıdır. Şüphesiz bu çeşitlerin her biri için, yönlendirici temel sınıf için öğretim programlarının standart bir şekilde düzenlenmesi ve beceri sınıfına da hangi tip ara insan gücünün yetiştirileceği ve ona göre hangi pratik bilgilerin verilmesinin esas alınacağı yetkili öğreticilerle geliştirilmelidir. Bu esas içinde ön lisans öğretim birimlerinin gerçekleşmesiyle her fakülte, ön lisansın yönlendirici sınıftan sonra, lisans öğretimine yıl ilavesi yapmadan kendine özgü lisansiyeleri yetiştirebilmek için öğretim plan, program ve ders planlarını geliştirip yürürlüğe sokmalıdır. Böyle bir düzenlemenin hem yurt açısından hem de lisans öğretimi bakımından kazandıracığı imkanlar çok geniş olacaktır.

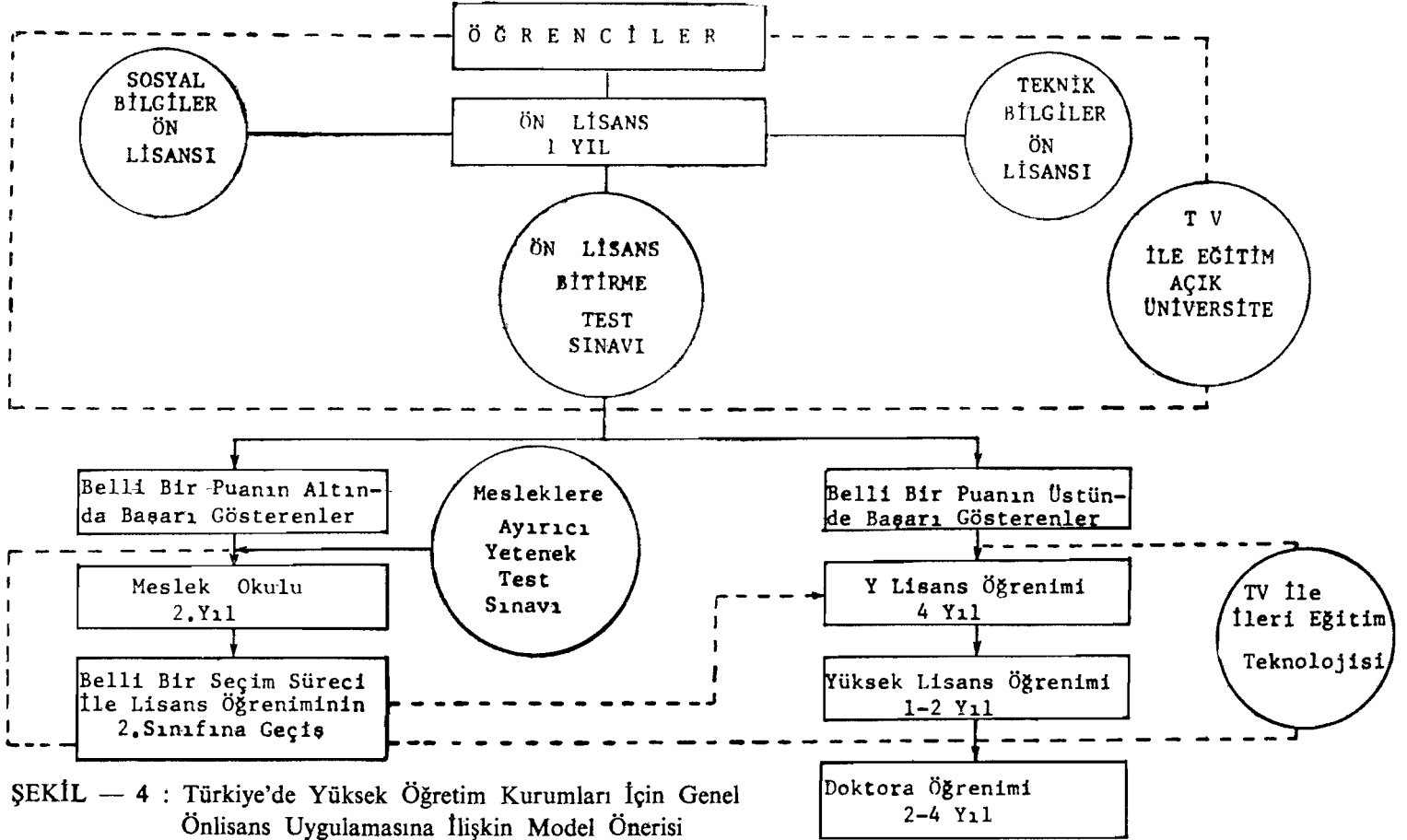
Bu esas içinde kısa zamanda öğrenci yığınları sorunu çözümlenerek, fakültelere daha yetenekli kişiler yönelecek, kaybolan ve zaman israf eden birçok genç ara insan gücü olarak, becerikli insanlar olarak hayata ve topluma kazandırılacak ve neticede ülkemiz ile milletimiz için büyük yarar sağlanacaktır.»

Ege Üniversitesinde yapılan bu çalışmanın uygulama değeri üzerinde görüşlerimizi belirtmeden önce, eleştirilere açıklık kazandırması bakımından söz konusu sorun için başka bir model önerisi getirmeyi, sonra iki öneriyi karşılaştırmalı olarak incelemeyi uygun bulmaktayız.

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARI İÇİN GENEL ÖNLİSANS UYGULAMASI İLE İLGİLİ BİR MODEL ÖNERİSİ

ŞEKİL-4'de Türkiye'deki yüksek öğretim kurumları için önerdiğimiz önlisans modelinin işleyiş esasları şu şekilde olacaktır :

ŞEKİL — 4 : Türkiye'de Yüksek Öğretim Kurumları İçin Genel Önlisans Uygulamasına İlişkin Model Önerisi

1- Yüksek öğrenime girecek öğrenciler, bu öğrenimlerine ya teknik ya da sosyal bilgiler alanında başlama seçimini diledikleri biçimde yapıp. sosyal ve teknik bilgilerde yüksek öğretim çalışmalarını sürdüren akademi, fakülte ve yüksek okulların bu iki ayrı alanda ortaklaşa düzenleyecekleri önlisans programlarına alınacaklardır.

2- Önlisans bir yıl süreli olacak, bir yıl sonunda öğrencilerin ya yıl içinde başarılarını değerleyecek bir sistem ya da en azından yıl sonunda uygulanacak test vb. bir bitirme sınavıyla önlisans başarıları ölçülecektir.

3- Önlisans başarı değerlemesi sonucunda, lisans öğrenimine devam edecek bir düzeyde oldukları anlaşılanlar veya bu konuda saptanacak belli bir puanın üstünde başarı gösterenler başarı düzeylerinin ilgili olduğu akademi, fakülte ve yüksek okulların birinci sınıfına alınacaklardır.

4- Önlisans başarı değerlemesi sonucunda, başarılı lisans öğreniminin gerektirdiği belli bir puan düzeyinin altında kalanlar, yeteneklerine uygun meslek okullarına girmelerini sağlayacak örneğin bir yetenek test sınavı uygulamasından sonra gerek üniversite, akademi gerek Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çalışan iki yıllık meslek okullarına alınacaklardır.

5- Meslek okulunu bitirip, belli bir meslek yeteneğini elde ettiği halde lisans alanında teorik öğrenimlerini sürdürmek isteyenler, belli bir seçim süreci sonunda bitirdikleri meslek okulunun ilgili olduğu akademi, fakülte veya yüksek okulun ikinci sınıfına alınarak, buradan lisans ve lisans üstü öğrenimlerine devam edebileceklerdir.

6- Dört yıllık lisans öğrenimini bitirenler dilerlerse, 1-2 yıllık yüksek lisans ile 2-4 yıllık süreye göre düzenlenen doktora öğrenimi olmak üzere lisansüstü öğrenimine girebilecektir.

7- Modelde eğitim teknolojisi ve bu arada TV ile eğitim iki değişik biçimde ele alınmıştır. Önlisansa TV'den daha çok öğrencinin öğrenim görme olanağını artırıcı ve bu alanda **açık üniversite** uygulamasını destekleyici bir araç olarak yararlanma öngörülmüştür. Öte yandan lisans ve meslek öğrenimi alanında TV'den ileri eğitim teknolojisini okullara getirip, eğitim ve öğretimin etkinliğini artırma şeklinde bir yararlanma üzerinde durulmuştur.

8- Genel olarak modelde ır yıllık önlisans hazırlayıcı bir öğretim şeklinde görülmüş, lisansta geçerli aşama olarak düşünülmemiştir. Öte yandan meslek okulu için iki yıllık süre temel alınmış, bir kimsenin en az iki yılda bir meslek yeteneği kazanabileceği öngörülmüştür.

9- Lisans, lisansüstü programlarda öğrencilerin hem kendi yetilerine göre ders almaları, hem de aldıkları derslerle aralarında etkili, yaratıcı, özendirici bir bağ kurabilmeleri için öğretim sistemi olarak dönem, kredi,

ders geçme sisteminin benimsenmesinin yerinde olacağı kanısına varılmıştır. Kuşkusuz böyle bir düzen, nlisanstan ortalama ğrenci düzeyinin üstünde yetenek ya da yetiyle (kapasite) ile gelen öğrencilerin lisans öğrenimini üç yılda tamamlamaları da olurlu bulunabilecektir.

10- Model bir bakıma geçici nitelik taşımaktadır. Orta ğretimde gereken reform çalışmaları tamamlanıp, öğrenciler orta ğretim sırasında, yüksek öğretime veya mesleğe ynelici olmak üzere, başlıca iki alandan birine gidebilecek bir yetiye kavuşturulduğu zaman, nlisans uygulaması çok sınırlanacak, belki de bütünüyle kaldırılabilir. Modelde nlisans, şimdiki orta ğretim düzenimizin başta bölgelerarası dengesizlik, lise ve denđi okullardaki amaç, yetiştirme yöntemleri, eğitim olanakları, vb. konulardaki ciddi yetersizliklerini bir dereceye kadar giderici bir aşama olarak dşnlmştir. Aslında orta ğretim düzeni, belli bir yapı sağlamlığına kavuşup, bugünkü çöküntü giderilebilirse, o vakit bu öğretimden gelen öğrencilerin, lisans öğrenimine mi, yoksa doğrudan ara insangücü yetiştiren meslek adamlığı eğitimine mi alınacağı büyük bir sorun olmayacaktır.

İKİ MODELİN KARŐILASTIRMALI İNCELEMESİ

Ege niversitesinde yapılan çalışma sonucu ortaya konan modelle, önerdiğimiz ikinci bir model arasında, temelde oldukça farklı birtakım noktalar bulunmaktadır. şyleki, birinci modelde nlisans sürekli bir yüksek ğretim aşaması olarak görülürken, ikincide bugünkü orta ğretim yetersizliğini giderici bir aşama şeklinde ele alınmıştır. Bu ayrılık, bir bakıma Milli Eğitim Temel Kanununda farkında olunmayarak yol açılmış bir çelişmeden ileri gelmektedir. Söz konusu Kanun, 28. Maddesinde orta ğretim amaç ve görevlerini şu şekilde belirtilmiştir :

«Orta ğretim amaç ve görevleri, Milli Eğitim genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün ğrencilere orta ğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, zm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarda ilgi, istidat ve kabiliyetleri lsnde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe, hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken, öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplumun ihtiyaçları arasında denge sağlanır.»

Öte yandan bu durum VIII. Milli Eğitim Şurasının 15. Madde Kararında aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (7) :

«Orta öğretimin amaç ve görevlerini yerine getirebilmesi için orta öğretim kurumlarında;

1. Yüksek öğretime hazırlayan programlar,
2. Hem mesleğe, hem de yüksek öğretime hazırlayan programlar
3. Hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar düzenlenir.

Öğrenciler, orta öğretimde, istek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda bu programlardan birine yönelerek yetişme imkanı bulurlar.»

Buradan açıkça görülmektedir ki, Milli Eğitim Temel Kanununda orta öğretim ile yüksek öğretimin ilk aşaması olan önlisans aynı amaçları taşımakta ve eğer bir düzenlemeye gidilmezse, ileride aynı amaçlı bu çift aşama, orta öğretimden gelen öğrencilerin önlisansa bir karışıklığa girip, orta öğretimde yönedikleri amaçtan önlisansa sapmaları ve bazı çıkmazlara girmeleri sonucunu doğurabilecektir. Milli Eğitim Temel Kanununda öğrencilerin orta öğretimde çeşitli alanlara yönlendirilmesi öngörüldüğüne göre, belli alana yönelmiş öğrenci tekrar önlisansa toplanıp, orta öğretimde gereken yönlendirilmenin yapılmadığını varsaymak, herhalde haklılığı kolayca savunulacak bir gerekçeyle ileri sürülemez, aksine çelişik ve çok yönlü bir kayıp olgusunu ortaya koyar. Kanımızca, orta öğretim Milli Eğitim Temel Kanununda saptanan amaçlara göre çalışmaya başladığı zaman, önlisans aşaması sadece, orta öğretimden yüksek öğretime geçecekler arasında yetersizliği görülen öğrencilerin, girecekleri yüksek öğretim alanına hazırlanacakları destekleyici bir aşama olarak genel eğitim sistemi içinde korunabilir. Çünkü bugünkü yaygın orta öğretim alanı ne kadar düzenlenirse düzenlensin ileride çeşitli bölge ve yörelerin okullarını bitiren öğrencilerin, yüksek öğrenime geçişlerinde kültür yapıları bu öğrenim için yetersiz bulunanları görülecektir. Ülkenin gelişmemiş orta öğretim kurumlarından gelen böyle öğrencilerin, girecekleri yüksek öğretim kurumunun bağlı olduğu önlisans aşamasında **destek öğrenimi** görmeleri, bölgelerarası dengesizlikleri giderici bir rol oynayabilir. Ancak şimdiki karışıklığı önlemek için orta öğretimin yöneleceği yeni hedefler ve gireceği yeni model karşısında, önlisansın geçici amaçları ile uzun dönemde eğer korunacaksa, orta öğretimi bütünleyecek biçimde amaçlandırılması gerekecektir.

Birinci modelin yetersiz kaldığı diğer bir nokta önlisansı «yüksek öğretimdeki yığınları absorbe edici» bir çare olarak düşünürken, bunun tekniğini modelé almayıdır. Günümüzde kitlelerin öğretim ve eğitiminde en

---

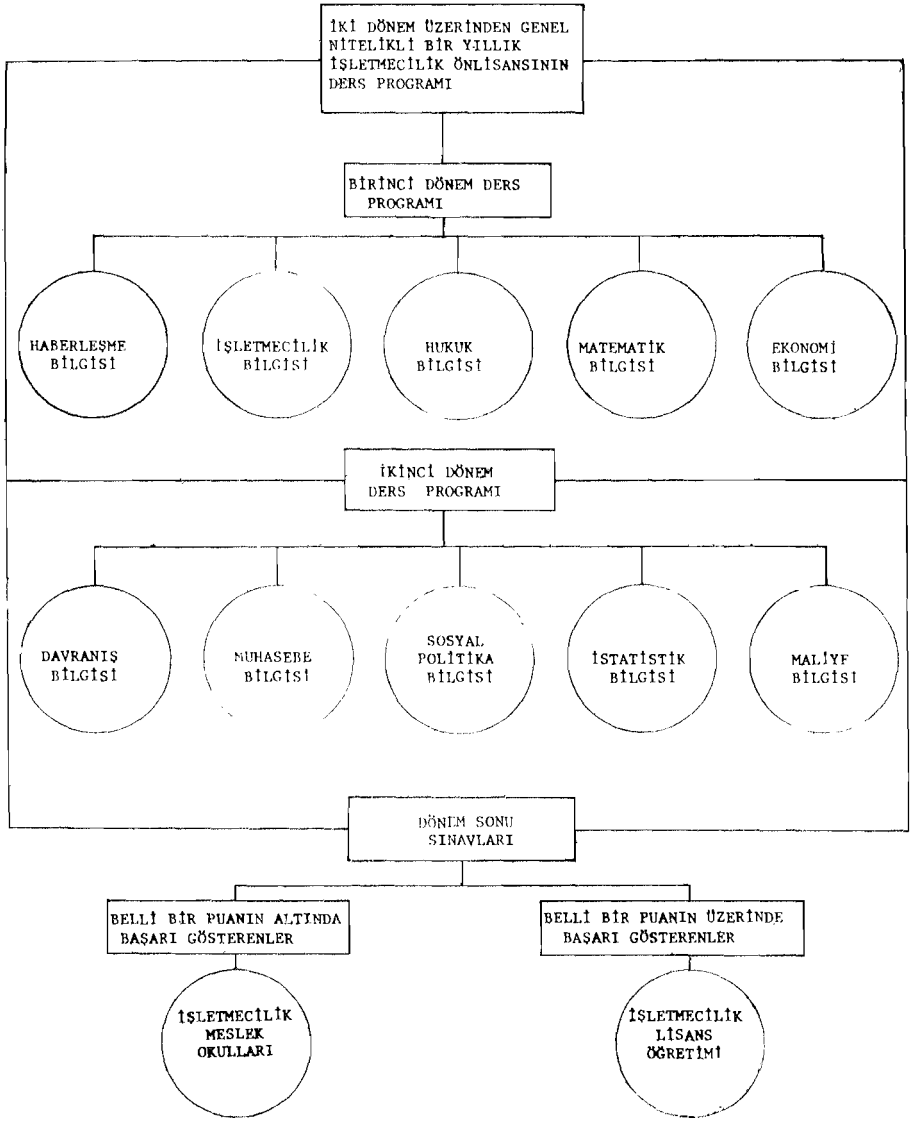
(7) Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi, IX. Şûra Özel Sayısı, C. 37, S. 1788, s. 111

etkili araç televizyon olmakta, bu nedenle bir **açık üniversite** kavramı geliştirilmiş bulunmaktadır. İkinci modelin üstünlüğü, Türkiye’de şimdiki koşulların böyle yaygın eğitim araçlarına da ihtiyacı olacağını öngörüp, bu konuda yapılacak planlı bir çalışmada bütünlüğü rol oynamasıdır.

Öte yandan birinci modelle ikinci model arasında çıkan temel bir ayrılık da «beceri sınıfı» ile «meslek okulu» konusunda görülmektedir. Birinci modelde önlisans aynı zamanda üniversiteye devam edecek başarıyı gösteremeyenleri bir yılda beceri sınıfları içinde, hayata bir meslek sahibi ve ara insan gücü yetiştirme amaçlarıyla hazırlanacaklardır. Bu sınıfta başarılı olmayanlar önlisansdan tümüyle çıkarılacaktır. İkinci modelde durum biraz daha değişiktir. Burada önlisans öğrencinin, lisans öğrenimine veya meslek eğitimine gitmesini düzenleyen bir hazırlık basamağı olarak düşünülmüştür. Belli bir düzeyde başarı gösterenler lisans öğrenimine, gösteremeyenler yeteneklerine uygun bir meslek okuluna gidecek ve burada en az iki yılda meslek eğitimi göreceklidir. Model meslek öğreniminde başarı gösterip, lisans öğrenimine geçmek isteyenlere de olanak verecek bir esneklik taşımaktadır. Birinci modelde ise lisans öğreniminde başarı gösteremeyenlerin beceri sınıfına dönüşü öngörülmüştür ki, kanımızca bu tür öğrencilerin de yeteneklerine uygun meslek okullarını seçmelerine fırsat tanımak, birinci yoldan çok daha etkili ve anlamlı bir tutum olur. Genel olarak belirtmek gerekirse, öğrencilerin hayata «beceri sınıflarından» çok, belli amaçlara göre örgütlenmiş **meslek okullarında** hazırlanmaları her yönüyle daha olumlu bir yol olacaktır. Ayrıca ikinci model lisans, yüksek lisans ve meslek öğreniminde çağımızın ileri eğitim teknolojisinin dayanağı olan televizyondan yararlanmayı da öngörmüş bulunmaktadır ki, bunun en önemli amacı öğrencileri buldukları öğrenim alanı içinde en etkili ve verimli, başarıyı özendirici tekniklerle eğitmek, başarısızlık oranını düşürüp, öğrenciyi hayata, hiçbir yerde tutunamamış, çaresiz bir şekilde yollamamaktır. Bu yüzden birinci modelde önlisansda **başarısız olup hayata dönenler** diye bir grup öğrenciye yer verilirken, ikinci modelde bu durum, bir sistem gereği ya da kaçınılmazlığı şeklinde görülmediğinden modele alınmamıştır.

TÜRKİYE’DE HER YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMUNUN KENDİ YAPISINA UYGUN ÖNLİSANS KADEMELİ ÖĞRETİM VE EĞİTİM YAPMA TEMELİNE DAYALI, İŞLETMECİLİK ÖĞRETİMİNE ÖZGÜ MODEL ÖNERİSİ

Türkiye’de sosyal ve teknik olmak üzere başlıca iki alanda tüm yüksek öğretim kurumlarının ortaklaşa yürütecekleri ve bu arada televizyon, radyo gibi kitle haberleşme araçlarından da yararlanabilecekleri, açık üniversite kavramına dayalı genel önlisans uygulaması modelinin bir alması (alternatifi) olarak üzerinde durulabilecek ikinci bir model de, her yüksek

ŞEKİL — 5 : İşletmecilik Önlisansı Ders Programı Önerisi

öğretim kurumunun kendi yapısına uygun, özel bir önlisans programı uygulamasına girmesidir.

Ege Üniversitesinde yapılan ve daha önce sözünü ettiğimiz çalışmada, ŞEKİL-3'de görüldüğü gibi **Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Hayat Bilimleri, Teknik Bilimler** olmak üzere dört önlisans türü öngörülmüş, bu arada hukuk, iktisat, idari ilimler, maliye, ticaret, vb. konularda öğrenim yapan fakülteler sosyal bilimler önlisansına bağlanmıştır. Model sosyal bilim dallarını kapsayan genel bir önlisans modeli ortaya koymakta, bunlar arasında her öğretim kurumunun kendi önlisansını özel koşullarına göre düzenleme olanağını pek tanımamaktadır. Kuşkusuz böyle genel nitelikteki bir sosyal bilim önlisansı içinde işletmeciliğe özgü bir modelin geliştirilmesi olanaksızlaşmaktadır. Halbuki ŞEKİL-5'de görüldüğü gibi, işletmecilik önlisans ders programı uygulamasına geçildiği zaman, bir yandan işletmecilik lisansına daha yüksek nitelikte öğrencinin girmesi sağlanırken, diğer yandan başarısı lisans düzeyinin altına kalanların işletmecilikle ilgili meslek okullarına alınmaları durumunda, söz konusu öğrencilerin bu okullara girme uygunluğu ile buralarda gösterecekleri başarıları etkili bir biçimde desteklenmiş olabilecektir. Önerilen ders programında açıklamaya gerekseme gösteren iki önemli ders «Haberleşme Bilgisi» ile «Davranış Bilgisi» olmaktadır. Haberleşme bilgisi, orta öğretimde bir türlü ciddi bir öğretim ve eğitim düzeyine kavuşturulamayan, aslında öğrencinin kişiliğinin gelişmesinde son derece önemli rol oynayan, yazılı ve sözlü kompozisyon çalışmalarını kapsamaktadır. Davranış bilgisi ise öğrencinin bireysel, toplumsal ve kültürel davranış kalıplarının belirlenip, geliştirilmesinde etkili olacak, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji ve kültürel antropolojinin temel konularının öğretimini içermektedir. Böyle bir ders programıyla bir yıllık öğretimden geçen önlisans öğrencilerinden lisans öğretimine devam edemeyecek durumda bulunanlar, otel, lokanta, turizm, sigortacılık, bankacılık, kooperatifçilik, reklamcılık, muhasebecilik, sekreterlik, vb. alanlarda işletmelere ara insan-gücü yetiştiren meslek okullarında iki yıllık öğretim ve eğitim gördükten sonra iş hayatına belli bir mesleğin adamı olarak atılabilecektir. Böyle bir model kuşkusuz her yüksek öğretim kurumunun kendi yapısına ve olanaklarına uygun meslek okulları açıp, diğer yandan yine bu yapıya göre düzenlenmiş bir önlisans programıyla öğrencileri, mesleğe ya da lisans öğretimine yönlirmede daha bilinçli yollara soktuğundan, genel nitelikteki sosyal bilimler önlisans programı yanında etkinlik ve üstünlüğünü korumaktadır. Aksi halde nereye ve nasıl yöneleceğini bilmeyen bir grup öğrencinin karma bir önlisans kültürü içinde, bir yılını geçirmesinin pek anlamlı bir yanı bulunmayacaktır.

Her yüksek öğretim kurumunun kendi yapısına uygun önlisans aşamalı öğretim ve eğitim yapmasına somut bir örnek verebilmek için ŞEKİL-6'da

aynı zamanda işletmecilik öğretimi yapan Eskişehir İ.T.İ. Akademisi için geliştirilen bir model önerisi ortaya konmaktadır. Bu modelin esasları şu şekilde düzenlenmiştir :

1- Yüksek öğrenimlerini Eskişehir İ.T.İ. Akademisinde yapmak isteyen öğrenciler, Eskişehir İ.T.İ. Akademisince kendi öğretim alanının bilgi yapısına uygun olarak düzenlenmiş bir yıllık «İktisadi ve Ticari Bilgiler» önlisans programına alınacaklardır.

2- Bir yıllık önlisans programı sonunda öğrenciler en azından bir önlisans test sınavına alınarak, bu sınavda önlisans başarıları ölçülecektir.

3- Önlisans başarı ölçümü sonunda belli bir düzeyin ya da puanın altında başarı gösterenler, başarı durumlarına göre Akademinin dört yıllık İŞLETMECİLİK veya EKONOMİ-MALİYE lisans programına alınacaklardır.

4- Önlisans sınavında belli bir düzeyin ya da puanın altında başarı gösterenler, bir meslek yetenek sınavı ile Akademiye bağlı olarak açılacak en az iki yıllık meslek okullarına gireceklerdir.

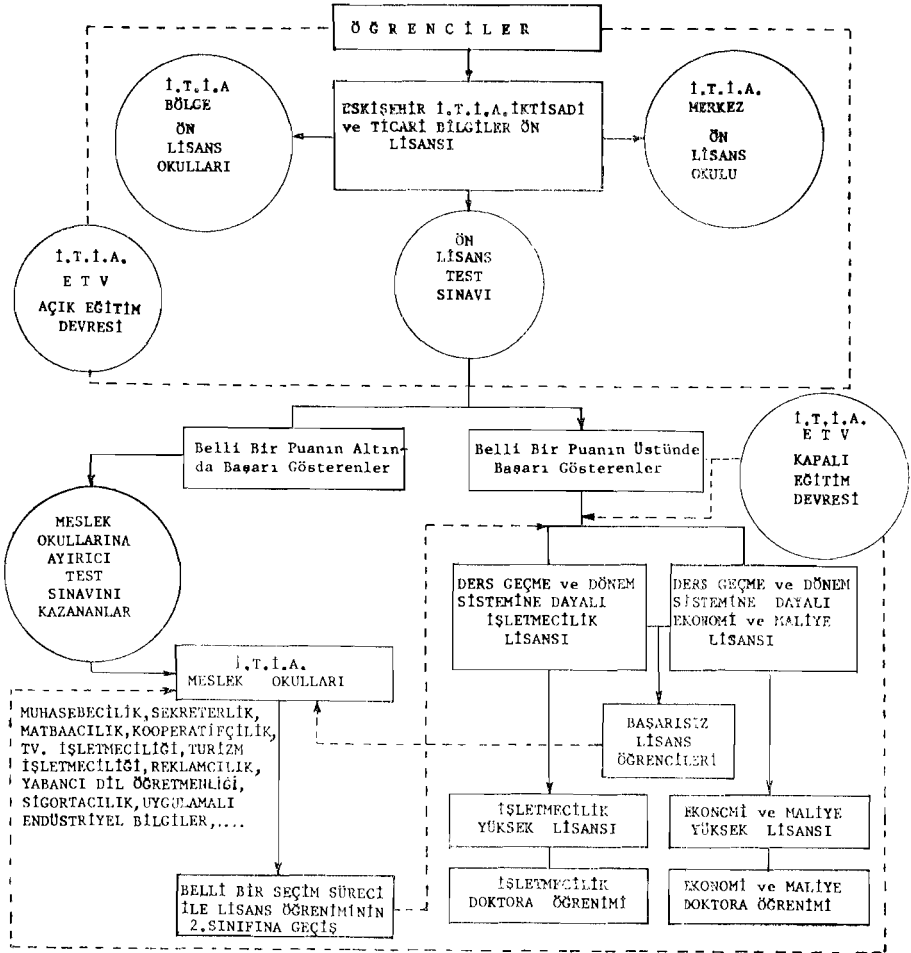
5- Akademinin meslek okullarından herhangi birini başarıyla bitirenler, dilerlerse belli bir seçim süreciyle, işletmecilik veya ekonomi-maliye lisans programının ikinci sınıfına alınıp, buradan lisans ve lisansüstü öğrenimlerine devam edebileceklerdir. Öte yandan önlisansdan sonra lisans programına girip, bu programda başarısız olan öğrencilerden isteyenler ve belli bir seçim süreci sonunda Akademinin meslek okullarından herhangi birinde meslek eğitimi görebilecek durumlarının olduğu anlaşılabilir, bu okula alınacaklardır.

6- Modelde Akademinin Eğitim Televizyonundan yararlanma olanağı iki yönde düşünülmüştür. Önlisansta kapasite artırıcı ve Eskişehir çevresindeki diğer illerde de (örneğin, Afyon, Kütahya, Bilecik) bu programın uygulanmasına yardımcı olacak açık devreli ETV, lisans ve meslek öğreniminde kapalı devre ETV yaratıcı, etkin eğitimin en önemli aracı niteliğini taşıyacaktır.

7- Lisans ve lisansüstü öğrenimde, gerek bu öğrenim içinde, gerek meslek okullarından gelecekler ile lisansı bitirmeyip, meslek okullarına gidecekler arasında geçiş kolaylıkları sağlaması, öğrencilerin kapasitelerine, isteklerine göre ders alıp, başarılı, yaratıcı olabilmeleri için Akademiye şimdi uygulanan dönem sistemi, ders geçme ve kredi düzeniyle desteklenecektir. Burada ders geçme ve kredi düzeninin en önemli özelliğinden biri de, bir yıllık önlisans programından gelip, lisans düzeyinde üstün yeti (kapasite) gösteren öğrencilere dört yıllık normal lisans programını üç yılda tamamlama olanağını vermesi olmaktadır.

Burada Eskişehir İ.T.İ. Akademisi için böyle bir model geliştirilirken kuşkusuz hareket edilen temel düşünce, her öğretim kurumunun kendi olanaklarını kullanarak önlisans öğretimini en iyi biçimde yapısına uyarlayabileceğidir. Sözgelimi bugün için, yeterli öğretim üyesi bulabildiği takdirde, Eskişehir İ.T.İ. Akademisi sahip bulunduğu eğitim televizyonu, modern baskı tekniğine göre örgütlenmiş basımevi, laboratuvalı yabancı dil eğitim olanakları ile model önerisinde öngörülen bazı meslek okullarını hizmete açabilir. Böyle bir model önerisi Eskişehir İ.T.İ. Akademisi için geliştirilebildiği gibi, aynı biçimde Türkiye'deki her yüksek öğretim kurumu için de

ŞEKİL --- 6 : Eskişehir İ.T.İ.A. için Önlisans Kademeli Öğretim ve Eğitim Modeli Önerisi

ayrı ayrı geliştirilebilir. Sorun, her yüksek öğretim kurumunun kendi olanaklarını en iyi şekilde değerlendirilmesi, belki geçici bile olsa Türk Eğitim Sisteminde oldukça uzun bir süre yer alacak önlisans öğretimini etkili, öteki öğretim aşamaları ile bütünlüycü bir biçimde başlatabilmesidir. Yoksa doğrudan doğruya kapasite artırma amacıyla yüzlerce öğrenciyi amaçsız, dağınık bir önlisans programına alıp, sonunda gerçekten sorun dolu bir önlisans mezunu öğrenci kitlesi yaratmak, konuyu sorumsuz bir yaklaşımla ele almaktan öte bir davranıştan uzaklaştırmayacaktır.

Öte yandan konu, sadece işletmecilik öğretimine özgü bir önlisans uygulaması açısından ele alındığında, işletmecilik alanındaki hızlı gelişmelerin, aslında lisans öğretimine başlamadan öğrencileri bir hazırlık öğretiminden geçirme zorunluluğunu ortaya çıkardığı görülmektedir. Bugün genellikle, dört yıllık işletmecilik okullarında ilk iki yıl öğrencilere, işletmecilik ile ekonomi, maliye, hukuk, matematik gibi ana çevre disiplinlerde çeşitli bilgiler verilmekte, işletmecilikte uzmanlaşmaya üçüncü ve dördüncü sınıflarda girilmektedir ki, bu da her geçen gün ortaya çıkan yeni ders konuları karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan, işletmeciliğin ana ve uzmanlık disiplinlerine daha aşağı sınıflarda giren ders programlarının, öğrencilerin yetişmesinde çok etkili, yerinde bir tutum olacağı bugün artık kolaylıkla savunulabilmektedir. İşletmecilik önlisansı böyle bir amacın gerçekleştirilmesinde, herhalde önemli bir rol oynayacaktır.

SONUÇ

Milli Eğitim Temel Kanununda orta öğretimden yüksek öğretime geçişte sürekli bir aşama olarak görülen önlisans basamağı, gelecekte değişik modellere girebilecek ve eğitim sistemimizde durumunun ne olacağı kesinlikle öngörülemeyen bir aşama niteliği taşımaktadır. Çalışmamızda bu durumu gözönüne alarak farklı almasıkları önermiş bulunmaktayız. Kuşkusuz burada asıl sorun, orta öğretimde öngörülen yeni düzenlemeler sonucu, yüksek öğretime gelecek öğrenci topluluğunun ne dereceye kadar bu öğretim alanının çeşitli dallarına yönelmiş olduğudur. Aslında özlenen amaç, orta öğretimden gelen öğrencinin, yüksek öğretimde önlisansa gerek olmadan, devam edebilecekleri yüksek öğretim kurumlarına doğrudan doğruya başvurabilmeleridir. Böyle bir amaç, kuşkusuz yüksek öğretimde önlisans basamağının «geçici» nitelikte ele alınmasını gerektirecektir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu son derece dengesiz orta öğretim koşulları dikkate alındığında, söz konusu «özlenen amaca» erişmenin pek uygulama olanağı görülmemektedir. Durum böyle olunca, önlisans koşullarının baskısı altında geçici değil, tersine zorunlu bir basamak olma niteliği kazanmaktadır. O vakit, önlisansın bir yandan orta öğretim programlarıyla bütünleşmesi,

diğer yandan da ya belli dalda çalışan yüksek öğretim kurumlarının ortaklaşa yürüttükleri, ya da her yüksek öğretim kurumunun kendi programını kendisinin yapması temeline göre ele alacakları bir yüksek öğretim aşaması olma durumu çıkmaktadır. Her iki yolun da kendine özgü yarar ve sakıncaları bulunmaktadır. Ortaklaşa önlisans programlarında öğrenciler örgün ve yaygın eğitim olanaklarından, daha düşük maliyetle yararlanabilir, bu arada birden fazla yüksek öğretim kurumu arasında seçme yapma olanağına kavuşabilir. Bu yöntemin en önemli sakıncası, öğrencinin ister lisans, ister meslek okulu olsun gideceği kurumlara kendisini alıştırmada birtakım uyumsuzluklarla karşılaşp, gördüğü önlisans eğitiminin pek yararını görememesidir. Ayrıca bu düzende, Ege Üniversitesinin önerisinde görüldüğü üzere, hiçbir yere girememiş, açıkta öğrenci topluluğu da kalabilecektir. İkinci yolun üstünlüğü, her yüksek öğretim kurumunun kapasitesine göre önlisans öğrencisi alıp, bunlardan başarılı olanları lisans öğretime, başarılı olmayanları kendi meslek okullarına alıp, önlisans öğrencilerinin yüksek öğretim sorunun kesin çözüme kavuşturulmasıdır. Böyle bir uygulama daha önce de belirtildiği gibi, işletmecilik öğretim ve eğitimi yapan okullarda, başarılı bir önlisans öğretime yol açabilir. Bu arada yapısı ve düzeni bakımından, çeşitli meslek okullarını açma olanağı bulunan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi için, sahip olduğu başta TV ile Eğitim Enstitüsü gibi çağdaş eğitim kurum ve araçları yardımıyla etkili, yaratıcı bir işletmecilik önlisans uygulamasına geçmesi şimdiki koşullarından daha olumlu, verimli koşulların doğmasına neden olabilir.